

A könyvtárak közönségkapcsolatai a *Könyvtáros* cikkeiben

Nálunk a könyvtárak központi költségvetésből gazdálkodnak, tehát anyagilag nincsenek teljes mértékben kiszolgáltatva közönségüknek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincs szükségük arra, hogy fenntartóik és társintézményeik megbecsülését kivívják. A könyvtár közönsége, az olvasók és a potenciális olvasók körében élő könyvtárkép is hagy némi kívánnivalót maga után. Arról is szólnunk kell, hogy nálunk sem tartozik a könyvtár a vitathatatlanul fontos intézmények közé mindenki szemében. A bizalom megszerzésének és az intézmény társadalmi megbecsülésének fontos feltétele, hogy a könyvtárak szolgáltatásaiban és az olvasókkal szembeni magatartásában javulás következzen be.

A könyvtári közönségkapcsolatok hazai története

Az első közlemény, amelyet a szaksajtó e tárgyban említ, *Rózsa Béla A tájékoztató munka* című cikke, de *Zircz Péter* cikkei (1971/5. és 1973/1.) is nagyon jelentősek. Tervszerű, központilag irányított és összehangolt kampányok szervezését javasolta a könyvtárak népszerűsítése érdekében. Megállapította, nem élünk azzal a társadalmi lehetőséggel, amelyet a közvetlen társadalmi környezet alakítása, céljainknak megfelelő befolyásolása kínál. Hiányolta a fenntartókkal való kapcsolatból a modern közvéleményformáló és kapcsolatszervező módszereket. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a fenntartók közönyösek a könyvtár munkája iránt.

Ezek a cikkek még az általánosság szintjén írtak a problémákról. Konkrétabb volt *Varga Béla* (1973/4.) kérdésfeltevése, aki a tudományosan képzett kapcsolatszervezési szakembereket hiányolta könyvtárainkból, akik a munka alapvető céljait és módszereit jól ismerik, kitűnő szervezők, nem máshonnan kaptak ki, s

nem véletlenül – esetleg jó kapcsolatok révén – kerültek a könyvtárba. A közvélemény formálásában az egész intézménynek részt kell vennie, s az intézmény vezetőjének meghatározó szerepe van abban, hogy ezt az intézmény milyen színvonalon tudja megvalósítani.

Ez többszörösen is igaz. Meghatározó jelentőségű a szervezeti felépítés, a jó belső tájékoztatás, a mindennapi munka során az egymáshoz és az olvasókhoz való viszony. A jó közönségkapcsolati munka elengedhetetlen része a könyvtári munkának, de nem pótolja magát a jó könyvtári munkát. *Katsányi Sándor* (1972/8.) felhívta a figyelmet a tájékoztatás és tájékozódás fontosságára, s számonkérte a könyvtári élet demokratizmusát. A hátrányos helyzetben (újabbán többszörösen hátrányos helyzetben) levő, a műveltségbeli bizonytalanságokkal küszködő rétegek megnyeréséért, könyvtárhassználóvá tételéért nem tettek meg mindent a könyvtárak.

Ezek a konkrét és kevésbé konkrét kérdésfeltevések, és a könyvtárak felismert ilyen irányú szükségletei nagyon sokirányú munkát indítottak el. Megindultak az igényfelmérések, azóta komoly eredményeket ért el az olvasáskutatás, de legnagyobb fejlődés a szemlélet változásában következett be. Meglévő eredményeink számbavétele azt bizonyítja, hogy a könyvtárak némelyike eddig is komoly eredményeket ért el. A társadalmi fejlődés magával hozta a könyvtárak társadalmi szerepének növekedését, s ennek következtében szükségszerűen fejlődtek kapcsolataik is. *Papp István* a könyvtárak támogatására hívta fel a figyelmet, mert itt nyílik mód a közösségi művelődés formáinak kibontakoztatására. Törvényszerű, hogy a könyvtárak társadalmi szerepének erősödése maga után vonja az emberek tudatában élő ideális könyvtárkép kialakulását.

Ez azonban hosszú folyamat. A korszerű szocialista könyvtár modellje nem csupán elméleti konstrukció. Vannak könyvtáraink,

amelyek képesek eleget tenni a társadalmi elvárásoknak. Igaz ugyan, hogy ezek nem mindig kényszerítik könyvtárainkat teljes fegyvertárunk használatára. Azt is mondhatnánk, némi könyvtár alulteljesít, mert közönsége nem elég igényes vele szemben. Nem menti fel ezeket a könyvtárakat az sem, ha elégedettek velük használói, mert a szakemberek többsége elavult tájékozódási szokások rabja, az új, jobb, korszerűbb módszereket, a könyvtárosoknak kell bevezetni és elfogadtatni, a szakember csak akkor használja, ha annak hatékonyabb voltáról meggyőződött.

Az igényes közönséget tehát nevelni kell. Akkor dolgozik elfogadhatóan a könyvtár, ha igénykielégítés közben új magasabbrendű igényeket teremt, melynek teljesítésére képes. Ebben benne foglaltatik az is, hogy a bizonytalan formában jelentkező vágyakat érzékeli, s kielégítésük módjának ismertetésével elébe megy a ki nem mondott, meg nem fogalmazott igényeknek és szükségleteknek. Ez a használó és a könyvtár szerencsés találkozása. A jól működő és kevésbé jól működő könyvtárakon kívül jelentős szerep jut a társadalom könyvtárképének formálásában a sajtónak. Ez alatt nemcsak azt értem, hogy minden, ami nem szakmai lapokban a könyvtárról megjelenik és minden, ami nem jelenik meg, jelentős mértékben befolyásolja a közvéleményt, hanem azt, hogy mi, a könyvtáros társadalom mit teszünk a kedvező kép kialakulása érdekében. Mennyire vonjuk be a könyvtári gondok megoldásában a kívülállókat, mennyire tudjuk valós, a társadalom szempontjából is fontos igényeinket elfogadtatni fenntartóinkkal, környezetünkkel.

Tudjuk, hogy a sajtó nagyhatalom. Mégis mindig külön kiemeljük, értékeliük, ha egy nagy, országos rendezvényünknek jó a sajtóvisszhangja, holott ez kellene hogy természetes legyen. Itt elsődleges módon nem is a könyvtár szempontjai a döntőek, hanem a használóé, akinek ez lenne a legtermészetesebb, legegyszerűbb mód arra, hogy pontosan tudja, milyen lehetőségeket ad számára a könyvtár, milyen probléma megoldásában segíthet, milyen módon veheti igénybe. A könyvtárak sajtónak juttatott információi mégis rendkívül szegényesek. Ennek oka alapos vizsgálódás tárgya lehetne.

A szakmai sajtót tekintve a *Könyvtáros* az a lap, amelynek lehetősége van a társadalom könyvtárképét befolyásolni. Az élő magyar könyvtárügy orgánuma, *Csüry István* szerint.

Minden szakmai problémával foglalkozik, elindítója a jó módszereknek, s számos alkalommal indított vitát hasábjain egy-egy nagyobb kérdéskör megnyugtató, vagy kevésbé megnyugtató tisztázásához. A továbbiakban azt szeretném feltárni, hogy a közönségkapcsolatok milyen teret kaptak a lapban, illetve az általa képviselt könyvtárügyben.

A most 41. évfolyamában lévő folyóirat szinte a kezdetektől tanúja volt a magyar könyvtárügy fejlődésének. Nemcsak emiatt érdekes olvasmány, hanem mivel hasábjain tükröződik mindaz, ami a magyar könyvtárügyet, a könyvtáros társadalmat leginkább foglalkoztatta. Arról is innen nyerhetünk leghívebb képet, mit tett a szakma a közbizalom elérése érdekében. Milyen eszközöket vettek igénybe a könyvtárak hatásuk növelésére, melyek a közönségkapcsolati munka legjelentősebb állomásai.

A vizsgálat. Az említett okokból e vizsgálódásomat az 1951-ben megjelent előddel, a *Könyvbaráttal* kezdtem, s önkényesen választva a határokat 10 éves periódusokban folytattam. Így az 1961, 1962, 1971, 1972, 1981 és 1982-es évek lettek azok, amelyekből anyagot gyűjtöttem. A két évfolyam vizsgálatát ugyanabban a periódusban azért tartottam fontosnak, mert talán hívebben tükrözi a korszak problémáit, több lehetőséget ad a biztos tájékozódásra. Szélesebb, és ezért biztosabb a fogódzó, hogy valóságghú legyen a kép, amelyet látunk és látatunk. Az azonban, hogy a kezdetektől kísérjem figyelemmel a közönségkapcsolatokat, csak részben valósult meg. A *Könyvbarát* 1951 júniusában jelent meg, a könyvtárosok és könyvterjesztők havi tájékoz-

tatójaként. Segítséget kívánt nyújtani a könyvterjesztés, a könyvtári munka és a kultúrmozgalom dolgozóinak. „Közli az olvasók leveleit, az üzemi könyvpropagandisták és könyvtárosok tapasztalatait, rávilágít a városi és falusi könyvterjesztés, az üzemi és falusi olvasómozgalom példamutató eredményeire” (1951/1.).

Ez bevallottan a legtágabb értelemben vett szolgálata a könyv által terjesztett kultúrának. Főszereplő tehát a könyv minden formájában. Ehhez járult még az, hogy az 1951-es év csonka, tehát irreálisra tette volna az összehasonlítást a teljes évek anyagával. Az ötvenes évek túlzásai itt is jelen vannak, de eredményei számottevőek. Ezért azt a megoldást választottam, hogy az 1951-es és 1952-es évből egy évnnyit, tehát 12 számat feldolgoztam.

A *Könyvtáros* könyvtáron túlmutató kapcsolatait követtem nyomon. A legtágabban értelmezve a közönségkapcsolat fogalmát, több dologra voltam kíváncsi: miről ír a lap, mit hangsúlyoz, mi az aktuális probléma a vizsgált időben, s ugyanakkor, szembesítve önmagával, kik azok a nem szakmabeliek, akik hasábjain szerepelnek? Mennyit sikerült megvalósítani kitűzött céljaiból, ha voltak ilyenek, milyen eszközökkel, s milyen az ehhez kapcsolódó társadalmi háttér? A vizsgált évfolyamok mindegyikéből kigyűjtöttem a nem könyvtáros szereplők nevét, s azokat a cikkeket, amelyek közönségkapcsolattal foglalkoznak. A nem könyvtáros közreműködők foglalkozását is kiírtam, ha ez megállapítható volt. Nem szere-

pelnek a külföldiek, nagyon kevés volt a számuk, s nem meghatározói semmilyen módon a magyar könyvtári életnek. A kigyűjtésből ugyancsak kimaradtak azok a nem könyvtárosok, akik könyvtárban dolgoznak, továbbá, akiket az egyes meginterjúvoltak felsoroltak, illetve azok az írók, akik könyvismertetések kapcsán kerültek a folyóiratba, akkor is, ha a könyvükről írnak, akkor is, ha ők írtak könyvismertetéseket, s végül azok, akik valamilyen díjat nyertek és a folyóirat felsorolja őket.

Nem képezték vizsgálat tárgyát semmilyen formában a folyóiratban ismertetett könyvtári kiadványok, tehát folyóiratok és hálózati híradók, vagyis a szorosan vett könyvtári szaksajtó. A kapcsolatépítési céllal készült kiadványokat természetesen feldolgoztam.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a felsorolásokban a kategóriák esetlegesek. Ezen azt értem, hogy mindenki olyan minőségben szerepel, amilyen minőségben említik. A szám pedig azt jelenti, hogy annyit, vagy annyiszor említik a megnevezett foglalkozás képviselőjét. Az, hogy több emberről van szó, vagy csak többször említik, értelemszerűen kiderül a névsorból.

1951/1952., a kezdet. Amint azt a szerkesztőség ígérte az első cikkben, a folyóirat valóban a könyv olvasóihoz való eljuttatásának célját segítette elő. Helyet kapott benne a könyvkereskedelem és a könyvtár is, egyenlő arányban. A könyvtári munka fontosságáról senkit sem kellett meggyőzni, a könyv, a tudás mindenhatóságába vetett hit olyan erős volt, hogy akkor úgy látszott, legyőz minden akadályt. Az általános optimizmus korában nem kételkedhetett senki ezen cikk igazságában: „Jó a könyvtár munkája – kiemelkedő az üzem termelése” (1952/9.), az is természetesnek hatott, amit egy műhelykönyvtáros mondott: „Úgy tapasztalom, hogy sok haszna van az olvasásnak, nemcsak okosabb lesz tőle az ember, műveltebb, de rendesebb is. Úgy tapasztalom, hogy aki olvasóvá lett, az kevesebb időt tölt a kocsmában” (1952/7.). Azóta tudjuk, bizonyossá vált, hogy ez nem így igaz. A tudáshoz, az emberek megváltoztatásához vezető út göröngyösebb és sok a kitérő. Könyv- és könyvtárpropagandáról nagyon sokat írnak, ez a tevékenység színes volt és sokrétű. Sokszor nélkülözötte ugyan a szakértelmet, de hittel és lelkesedéssel tették mindazt, amit jónak, eredményesnek és igaznak vélték. Majdnem minden megtalálható már akkor, amit alkalmazunk, csupán módszereink árnyaltabbak.

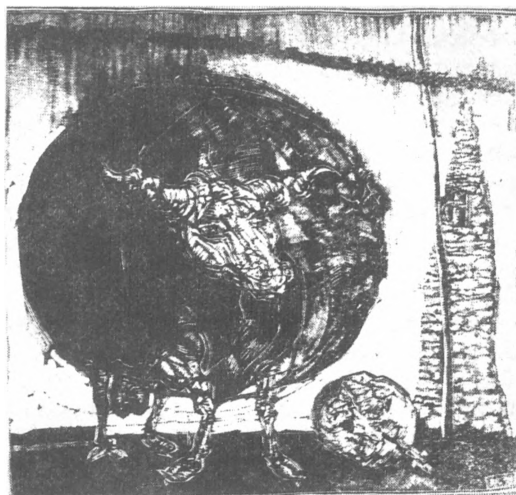

Központi előírás alapján rendezték az ünnepi könyvvetet, napra pontos bontásban, mikor mit kell csinálni. A plakátot, s a hangszórón bemondandó szöveget egyaránt küldték. A kiállítás címe és a kiállítandó könyvek listája előre megadott, s aki 20 forintnál nagyobb összegért vásárolt könyvet, virággal díszített táblára írhatta a nevét (1952/9.). Ez az eljárás éppen annyira szolgálta az ellenőrzést, mint segített a munkával most ismerkedő, szakképzetlen könyvtárosoknak. Kampány jellegű volt, mint sok minden más ebben az időben, árnyalt, a települések jellegét is figyelembe vevő munkáról nem beszélhetünk.

Máig érvényes *Kéki Béla* írása az olvasóval való első foglalkozásáról (1952/6.). Mutassuk meg a könyvtárat, tájékoztassunk használatáról, tapintatosan érdeklődjünk olvasottságáról, próbáljuk megismerni érdeklődési körét. Ez az, amire legnagyobb közművelődési könyvtárainkban ma nincs lehetőség. Nemcsak a több ezres olvasótábor, a napi 500–800 látogató teszi a személyes kapcsolatot és kialakítását nehezé, hanem a szakosodott munkafeladatoknál valahogy nem tartozik senki munkakörébe igazán. A pultnál kiadják és visszaveszik a könyvet. Az olvasó kérdéseire válaszolnak, ha kérdez. Ez a válasz gyakran hangzik így: tessék a tájékoztató könyvtárhoz fordulni!

Ennek oka az olvasó szakszerűbb tájékoztatásának igénye mellett az, hogy a könyvtárak előszeretettel alkalmaznak ebben a munkakörben fiatal, érettségizett, a könyvtári munkát a továbbtanulás előtti átmeneti állapotnak tekintő munkatársakat. Többségük szívesen és kedvvel végzi ezt a munkát, de nem rendelkezik sem olyan viselkedési kultúrával, sem anynyi hely- és emberismerettel, ami ennek a munkakörnek a betöltéséhez szükséges. Elég, ha csak a közelmúltban zajlott fruska vitát említem, amelyben sok összetevőjével került felszínre ez a probléma. A bevallott átmenet egyenes következménye a nagy munkaerő cserélődés, a sok új arc, mégha kedves is, nem segít megnyerni az olvasó bizalmát.

Az olvasó továbbmenve, ha problémája konkrét, ha a tájékoztató nem elfoglalt, valóban hozzáfordul és választ kap konkrét kérdésére, de beszélgetésre, a könyvtár használatának, és főként a könyvtár kínálta lehetőségeinek az ismertetésére nagyon ritkán kerül sor. Így aztán az olvasó nézelődik, ténfereg, nehezen tájékozódik, mert a tömött polcok elbizonytalanítják, találmásra levez egy könyvet, azt kikölcsönzi, s vagy visszajön a könyvtárba

vagy nem. Ezt bizonyítja több konkrét adat mellett *Pócsi Gusztáv* felmérése is. „Az egyik alkalommal kölcsönzők száma – egész évre kivetítve az összes kölcsönzők 9,7%-a, ez tényleges számokban 1300, 1400 olvasót jelent, akik tulajdonképpen a szünetelő olvasók alapját és zömét képezik. ...Nem haszontalan meditálnunk a jelenségen: – ezek az emberek mint olvasók már bejöttek a könyvtárba, – de a könyvtár megtett-e, vagy megtesz-e mindent, hogy ne csak futóvendégek legyenek a könyvtárban”. A tények el kell hogy gondolkodtassanak. 1300 ember egy kisebb falu, s elfogadva a feltevést, hogy egy ember közvetlen környezetében ötven másik emberrel van kapcsolatban, tehát esetünkben ennyien szerezhettek tudomást a könyvtárban szerzett rossz tapasztalatokról. A szorzás utáni szám igen jelentős: 65 ezer ember, annyi mint Eger lakosainak a száma!

A könyvtárak ilyen jellegű problémájának megoldásában segítséget jelentene, ha havonta, esetleg kéthavonta könyvtárismeretet tartanának, amit a helyi sajtó is közöl, a könyvtárban is hirdetik, hangsúlyozva, hogy az érdeklődő olvasókat is szívesen látják. Az első személyes beszélgetést, az ismerkedést persze ez nem pótolja.

Érdekes kezdeményezés volt, aminek napjainkban sincs folytatása, az olvasóértekezlet. Propaganda céllal igen nagy számban rendeztek könyvankétokat és szerveztek olvasóköroket, ezt tartották a munka legegyszerűbb formájának. Gyakoriak voltak az író–olvasó találkozók, más jelleggel mint napjainkban, mert

itt az olvasók is elmondták, mit szeretnének olvasni, miről írjanak. Az olvasótáborozásnak ezen kívül számos módja komoly figyelmet érdemel. *Dán Gyula* karácsondi könyvtáros minden összejövetelre, amit a faluban tartottak, eljuttatta a könyvet (1952/4.). Az úttörőknél „Olvass többet” mozgalmat hirdettek. A rajzórán a gyerekek színes könyvtári plakátokat készítettek, ezzel díszítették a könyvtárat, és a szülők örömmel jöttek el ezt megnézni. Gyakori volt a könyvek házhoz vitele, és minden nyilvános helyen, a borbélyüzletben is megjelentek vele (1952/4.). Nem került el az irányító apparátus figyelmét az sem, amikor a bányákban megszűnt a vasárnapi műszak. A Vidám Bányászvasárnapok rendezvényein a könyvtárak is résztvettek.

Ez volt a jellemző, a könyv a könyvtár jelen volt mindenütt. A cséplés szünetében felolvas-tak, a traktorosok kölcsönöztek a megközelíthetetlen tanyákon, a nagyüzemek minden műhelyében könyvszekrény, de legalább láda állt, amelyből kölcsönöztek, és az üzemi híradók, faliújságok gyakran közöltek cikkeket, jó munkásoktól, sztahanovistáktól, hogyan segíti munkájukat a könyv. Ez utóbbi viszont magában foglalja az ötvenes évek túlzásait, amitől nem volt mentes ez a terület sem.

A hiányosságokról is szó esik. *Kondor István* né az építőipari üzemek munkáját, helyesebben könyvtári munkáját vizsgálva, megalapította, hogy a leggyengébb pont a propaganda: „Nem láttam röplapokat, hirdetőanyagot a könyvtárakról” (1952/5.). Legyünk őszinték, ma sem láttam. Nemcsak az üzemekben, egyes városrészekben sem. Az új lakótelepeken sokszor könyvtár sincs, de ha mégis, akkor ügyesen elrejtve, hogy valóban csak az találja meg, aki nagyon keresi. Még egy lehetőségünk marad ezen kívül, az, hogy véletlenül rábukkanunk, de egy táblát, címmel és a nyitvatartási idővel, nem látunk sehol. A nyári lemorzsolódás, az üdülőhelyi és tábortéri könyvtárak hiánya már ekkor is gond, sokszor szövé teszik (1951/2.).

A cél, amit megvalósítani kívántak, hogy a könyvet eljuttassák mindenüvé, megvalósult. Minden eszközt felhasználták hozzá. A lap eljutott mindenüvé. A városi nagyüzemekbe, és a vidéki riptortok tömekege bizonyítja, hogy az ország minden részébe. A tempó, amit az élet diktált, gyors volt, megpróbálták alkalmazkodni hozzá. Nem voltak ott minden könyvtár átadásánál, de ez lehetetlen is lett volna. 1951 áprilisában adták át az ország 2000. népkönyv-

tárát Balatonszárszón, és egy év múlva, 1952 májusában a 3000-ikat Széphalmon. A könyv, a művelődés társadalmi fontossága megmutatkozott a közreműködők számában is. Egyetlen vizsgált évben sem volt ilyen sok ember megemlítve.

A nagy társadalmi akciók

A cím tulajdonképpen kiegészítésre szorult, mert oda kívánczozna az az ismét igen jelentős szervezeti változás, amit a könyvtárak helyi tanácsi kezelésbe adása jelentett. Ezzel a nagy változással a magyar könyvtárügy szervezete elnyerte végleges formáját. Lelkes, vagy kevésbé lelkes könyvtárosok dolgoztak továbbra is, helyenként igen eredményesen. Amíg a tanácsok valóban magukénak érezték a községi könyvtárat is, addig elég hosszú idő telt el. Ami a közönségkapcsolatokba változást hozott és ráirányította a figyelmet a könyvtárakra, az a „könyvbarát” mozgalom volt. 1961 őszén a Hazafias Népfront, a Magyar Nők Országos Tanácsa, a Szövetkezetek Országos Szövetsége széles körű mozgalmat szervezett a tanácsi könyvtárhálózat fejlesztésére, olvasótáborának növelésére, a dolgozók olvasási igényének fokozására (1961/11.). Ezt indokolta, hogy az eltelt több mint másfél évtized alatt a kézzelfogható fejlődés ellenére sem értünk el olyan eredményeket – elsősorban falun a közművelődési könyvtárak fejlesztése, az olvasottság fokozása terén –, mint erre lehetőségünk lett volna. A „könyvbarát” mozgalom keretében a könyvtári munka fejlesztésének alábbi feladatait kívánták megoldani: Gyarapítani a könyvtárak könyvvállományát, ezen belül különösen a politikai-ideológiai, a szakmai és ismeretterjesztő irodalom, valamint a mai szépirodalmi művek részarányát. Növelni a könyvtárak felnőtt olvasóinak számát, különösen a munkások, termelőszövetkezeti parasztok, valamint a nők körében. Az olvasókkal való színvonalasabb foglalkozással az irodalmi és könyvpropaganda megjavításával fejleszteni az olvasók ízlését, olvasási igényességét. Megjavítani a könyvtári munka technikai feltételeit, korszerűbbé, otthonosabbá tenni a könyvtárak berendezését, felszerelését.

A mozgalmat támogatta az Írószövetség, és célkitűzéseiben szerepelt az 1959-ben hirdett József Attila-olvasómozgalommal való együttműködés. A mozgalommal sokat foglalkozott a sajtó, a rádió is. Értekezleteken hívták

fel az érintettek figyelmét az együttműködésre. Sok helyen jelentős eredményeket hozott, de előfordult az is, hogy némelyik falusi könyvtárban alig tudtak valamit róla.

Az anyagi feltételek javulásán kívül a szervezők nagy reményeket fűztek a mozgalom közvéleményalakító hatásához. Szerették volna elérni, hogy szégyen legyen egy faluban, ha nincs könyvtár. A tanácsok akkor is kevés pénzből gazdálkodtak, így érthető, hogy kulturális célokra igen kevés jutott. Ezen belül a könyvtáraknak szinte minimális. Az éppen csak megalakult, sok nehézséggel küzdő termelőszövetkezetek szintén nem tudták támogatni a könyvtárat jelentős mértékben. Ezen csak rontott a hatalmi harc, ami a tanács és a szövetkezet között dúlt sok helyen, hogy melyiké legyen a vezető szerep.

A tömeghatás erősítésére számítottak a Hazafias Népfront bevonásával, míg az anyagi alapok részbeni biztosítására a földművesszövetkezeteket szerették volna megnyerni. Ez sok esetben sikerült is. Igen jelentős támogatásról számolnak be Szolnok megyében és Komárom megyében (1961/8.). Szolnok megyében a földművesszövetkezet tiszta jövedelmének $\frac{1}{2}\%$ -át ajánlotta fel a könyvtárak támogatására. A Tatabányai Megyei Könyvtár arról számolt be, hogy egyezséget kötött a MESZÖV-vel, aminek értelmében községenként bizonyos összeget átutaltak a könyvtáraknak, könyvvásárlásra. A megvásárolt könyvek a községi könyvtárak tulajdonát képezték. A szövetkezetnek volt egy kérése, szerették volna, ha a könyveket az ő boltjaikban vásárolják, de miután sikerült meggyőzni őket az ezzel járó nehézségekről, beleegyeztek, hogy a szokásos módon a Könyvtárellátónál szerezzék be a könyveket.

A Veszprém Megyei Irodalmi Színpad könyvvásárlással egybekötött könyvkiállítást rendezett előadásai színhelyén, az irodalmi esteket könyvtombolával kötötte egybe, és Irodalmi bált rendezett. Hogy ez milyen volt? Nem írtak róla, így nem tudom, de könyv volt a belépőjegy, amit a helyszínen árultak (1961/3.).

Érdekes volt a kaposvári népi együttes felajánlása (1962/6.). Ők a szokásos ankét és könyvtárba való belépés mellett a járás községekben évenként legalább egyszer, fellépésük bevételét a helyi könyvtár fejlesztésére kívánták fordítani. A Nőtanács tevékenységéről egyetlen híradást találtam. A mátraverebélyi asszonyok fordultak felhívással a megye vala-

mennyi asszonyához. Versenyre hívták őket a nők irodalmi érdeklődésének fokozására. Ezen kívül megigérték, belépnek a könyvtárba, megszervezik az *ahány ház, annyi nőolvasó* mozgalmat, irodalmi esteket szerveznek, s csinosítják a könyvtárszobát. A verseny eredményéről nem találtam híradást (1962/11.).

A mozgalom falusi zászlóbontását jelentették Berhidáról. Az egész napos programot a megye, a járás és a község szervezetei kezdeményezték és bonyolították le. Gyermekműsor, KISZ-irodalmi klub, kukoricatermesztési ankét váltották egymást, amit irodalmi műsor és könyvbál követett. A rendezvényen megjelent az Írószövetség küldöttségében *Szentiványi Kálmán* is, a falu szülőtte, és irodalmi levélben ajánlotta az olvasást és művelődést. Szokatlan formát választottak az írók, a megyei és járási küldöttek, illetve képviselők, akik között könyvtárosok is voltak, családlátogatáson vettek részt. Otthonukban beszélgettek az emberekkel könyvekről, olvasásról (1962/4.). Egy sajnálatos tényt is említ a cikk. Az általános iskola tanulói, csak külön iskolai engedéllyel iratkozhattak be a könyvtárba. Csak azok kaptak engedélyt, akiknél az olvasás nem veszélyezteti az iskolai eredményt. Szerencsére ezzel a szemlélettel már nem találkozunk.

A mozgalom nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Voltak jó tapasztalatok, eredmények, de megszorodtak az olyan közlemények is, amelyek arról számoltak be, hogy a könyvtárosok végzik a munka 80%-át. A sok jó tanács, hogy a könyvtáros kezdeményező, de ne vezető szerepet vállaljon, s miként serkentse cselekvésre a mozgalom többi résztvevőjét nem segített, csak meghosszabbította a mozgalom lassú haldoklását.

A József Attila-olvasómozgalom

A KISZ Központi Bizottsága által 1959-ben hirdetett mozgalom soha nem „mozgatott meg” tömegeket. Nem tudott mozgalommá válni. Fő kerékkötőjének a szervezési és módszertani munka alacsony fokát tartották. *Meiszner Tamásné* szerint: „A hibák gyökere az, hogy a mozgalom szürke, nem eléggé alkalmas arra, hogy a fiatalokat nagy tömegben vonzani tudja. A mozgalom propagandája minimális a fiatalok zöme nem is tud róla” (1961/3.). Kevés volt a könyv és a beszámolókat csak néhol tudták színessé tenni. A célt, hogy a fiatalokat állandó olvasókká, könyvtári

tagokká neveljék, nem voltak képesek teljesíteni. Több mint tévedés, hiba volt a mozgalom helyét nem felismerni az Ifjúság a szocializmusért próba kulturális követelményei között. Történtek kísérletek a mozgalom megújítására. Eltörölték a kijelölt irodalmat, s szinte nem is maradtak szabályok, amihez kötötték volna. A KISZ igen „amatőr” módon vett részt a szervezésben, s tanácsai, amelyeket a könyvtáraknak adott, régóta a könyvtárosok munkájához tartoznak, használják őket. A mozgalmat nem sikerült élővé tenni.

A könyvtár és más intézmények kapcsolatai. A népművelés szakemberei a könyvtárat mint a népművelés részét tekintették. Sokszor elhangzott, hogy a könyvtári tapasztalatokat hasznosítani kell a népművelésben is. Ezért sok helyen sikerült komoly alkotó kapcsolatot kialakítani a művelődési otthonokkal. Itt egymás kölcsönös segítségével alapult az együttműködés.

A másik terület, ahol szükséges az együttműködés, az iskola. *Kovács Máté* egy nagyon egyoldalú oktatási szemléletre hívta fel a figyelmet: „...csak munkára nevelés van. A modern kulturális életre, az egészséges életmódra nevelés követelményei halványak” (1961/1.). Leírta, hogy a művelődési hátránnyal induló munkás és paraszt származású gyermekek szempontjából fontos lenne az iskolai könyvtár, vagy ahol ez nem megoldható, a közeli közművelődési könyvtár használata.

Ebben a kérdésben sokat javult a helyzet, de még mindig maradt a ledolgozni való hátrányból is. „Az olvasás személyes szükségletté váló fejlesztése, mint alapvető feladat mellett, rá kell nevelni fiatalságunkat az írásművek helyes értékelésére, a jó könyvek rendszeres gyűjtésére, gondozására, és a könyvtárak használatára is”. Nem kell kiegészíteni, még sokáig időszűrű marad ez a feladat.

Nem intézményi kapcsolat, mégis itt kell említést tenni arról, milyen sokat szorgalmazták a könyvterjesztés és a könyvtári munka szorosabb kapcsolatát. A Népművelési irányelvek szerint: „Különösen fontos a könyvtárak és a könyvterjesztés együttműködésének szervezettebbé tétele. A tanácsok művelődésügyi osztályai egyeztessék a könyvtári-könyvkereskedelmi szervek és a tömegszervezetek tevékenységét az olvasás propagandájában” (1962/10.). Ilyen céllal rendezték az Őszi megyei könyvheteket, első ízben 1961-ben.

A könyvtári propaganda. Szokatlan módon egy 1961-ben elhangzott bírósági ítélet kíván-

kozik a fejezet élére. Így hangzik: „Egyetlen vádlott sem olvasott szépirodalmat.” Ezt egy indokolás követi: „A jó olvasmányok hiánya üreslelkűvé teszi az embert” (1961/3.). Ebben a megnyilatkozásban örömmel látjuk az olvasóvá nevelés magasra értékelését. Nagyon sok cikk foglalkozik a propaganda minden formájával. Módszertani jellegű leírás jelenik meg az olvasótáborozási terv készítéséről, amit alaposabbá tesz az olvasói térkép (1961/6.).

Az akció eredményességét elősegítik a változatos témában és formában készült bibliográfiák, amelyeket a könyvtáron kívül, mozipéntárnál, gazdatanfolyamokon adtak az emberek kezébe. A változatos megoldások olyan találatos ötleteket is szültek, mint a szalvétagyűjtő szenedvény kihasználása olvasási propaganda céljára. Hasonlóan jó ötlet volt a gyufacímke ilyen célú alkalmazása is. A SZOT kezdeményezésére a Budafoki Gyufagyár egymillió könyvtári vonatkozású gyufacímket adott ki. Ezek ismeretterjesztő és propaganda hatása kedvező, mert azokhoz is eljut, akiket másféle eszközzel nem lehet elérni (1962/6.). Bácsalmás legszebb utcáján a piros padokon, fekete feliratok hirdették a könyvtárat átadás után. Aki bement, nem csalódott, változatos rétegprogramok marasztalták ott. Mire a feliratok lekoptak, a könyvtár központja lett a kulturális életnek (1961/8.).

Szakkönyvtárpropaganda. Két terület emelkedik ki, az egyik a műszaki könyvek propagandája, a másik a mezőgazdasági könyveké. Az előző különösen hangsúlyos. *Pelejtei Tibor*: *A tudomány termelőerővé válik a könyvtárak közvetítésével* című cikkében így ír: „Minden könyvtáros számára elvileg is tisztázott kell hogy legyen a szakkönyvpropaganda szükségessége” (1962/12.). Meg kell teremteni ennek feltételeit. Ehhez a szakkönyvállomány gyarapításán kívül, könyvkiállítást, külön katalógust, bibliográfiákat, könyvismertetéseket ajánlottak.

A mezőgazdasági szakkönyvek a termelőszövetkezetek fejlődésével váltak szükségessé. A vezetőknek és a dolgozóknak akkor kellett megismerkedniük a nagyüzemi módszerekkel. Ezt nehezítette az ilyen könyvek hiánya. A meglévőket kellett hatékonyan propagálni. A leghasznosabb módszerek az tartották, ha a könyvtáros kimozdul a könyveivel, és megjelenik mindenütt, ahol mód és lehetőség van ezeknek a terjesztésére. Ezek: szakmunkásképző tanfolyam, mezőgazdasági technikum, tsz, közgyűlés stb. (1962/11.). A kézikönyv

jellegű műveket néhány helyen megvásárolták a könyvtárak a téveszkeknek, ott letétbe helyezték, hogy a mindennapi munkához kéznél legyenek.

A termelőszövetkezeti tagokat is igyekeztek a könyvtárral megismertetni. Jászapátiban csoportos látogatást szerveztek nekik. Sokan beiratkoztak, azóta is folyamatosan olvasnak, s nemcsak a faluról szóló művek érdeklik őket (1961/6.). Arról is találunk adatot, miről olvasnak szívesen. *Katsányi Sándor* parasztfiatalok

körében végzett felmérése szerint fiúknál a technikai, műszaki könyvek iránti érdeklődés dominál, a lányok az érzelmi telítettségű könyveket szeretik. Megállapítja: „A fiatalok olvasmányainak zöme eszmeileg értékes, elfogadható. Hiányzik a tegnapi és a mai magyar falu” (1962/11.). Igaz hagyományos értelemben parasztfiatal is alig van. A vizsgálatban Törtel község parasztfiataljai vettek részt. (*Folytatjuk*)

Petheő Lászlóné

Harminc év a kötelespéldányok szolgálatában (II.)

Az Országos Széchényi Könyvtárban

1962. május 9-én kerültem a Széchényi Könyvtárba. A főosztály vezetője, az intézmény korábbi kormánybiztosa, majd párttitkára, *Hámori Béla*, aki kiismerhetetlen ember volt, mindent elkövetett, hogy *Jóború* ne alkalmazzon engem, de olyan kifogásokat támasztott ennek érdekében, amiken inkább csak röhögni lehetett, mint sírni. Végül is *Jóború* fölvert.

A főosztályvezető évekig nem adott fizetés-emelést. Később megváltozott a hozzám való viszonya, kifejezetten pozitív irányban, és hát milyen az élet, amikor nyugdíjba ment, hozzám fordult, hogy nyugdíjasként még dolgozhasson a Széchényi Könyvtárban. A nyomdaellenőrzés lett a munkaköre és így lettem én a főnöke. *Hámori* legalább volt annyira intelligens, hogy tudta, semmihez sem ért. És ennek folytán meg sem próbált a szakmai munkába belefolyni. A főosztályának jó, sőt kiváló osztályvezetői voltak, olyanok, mint *Róna Tass András*, aki most a szegedi egyetem rektora, *Kemény István*, a szociológus, a közismert *Gombocz István*, és ennek folytán egészen jól mentek ott a dolgok.

B. L. : Én úgy végezhettem el az egyetemet, hogy amikor megvonták az ösztöndíjamat, Hámori felvett a Tervhivatal könyvtárába, és ott dolgoztam nála. Nem volt rossz ember.

Nem volt rossz ember, de akkor ezt szemelendősen csinálta.

*B. L. : Persze egy rohadt ellenforradalmár... Így kerültem a Széchényi Könyvtárba, Jóború Magdára ezért is szeretettel gondolok, mert abban a helyzetben az, hogy valaki 56-osokon, főleg börtönviselt ötvenhatosokon segítsen, nem volt veszélytelen vállalkozás, még akkor sem, ha őt mondjuk a férje pozíciója védte. De ezt csinálta *Kemény Pistával*, *Tardy Lajossal* és másokkal is. Munkalehetőséget kaptak a Széchényi Könyvtárban és így végezheték a saját eredeti szakmai tevékenységüket is. Én az eredeti szakmámban nem dolgozhattam. Végző soron azok, akiket 56 után becstak, vagy megbélyegeztek, két pályára nem mehettek vissza: jogira és pedagógusra. Ami egy örütség volt. Mert jogász ugyan kevés, de pedagógus nagyon sok volt a börtönben. Érdekes módon, most a csendes forradalom idején a human értelmiség tört előre, történészek, politológusok, jogászok, társadalomtudománnyal foglalkozók. Az 56-os pedagógusok jó része természettudománnyal foglalkozott: matematikusok, fizikusok voltak. A börtönben velük kerültem össze, történésszel vagy filozóffal alig, inkább csak elvéve. Úgy látszik, hogy más karakter kellett 56-ban és más 1990-ben.*

A kötelespéldány-szolgálatra kerülvén tulajdonképpen eldőlt a sorsom. Mert ha nekem hagyományos könyvtári munkát kellett volna végeznem, tehát katalógusszerkesztést, bibliográfiát vagy hasonlót, akkor biztos, hogy néhány év után, amikor a politikai nyomás csendesedett, máshová mentem volna, ám a köte-